

nivolenciam multorum ad res gerendas in republica hoc tempore ferme necessariam sibi consiliat. Calculum, podagram et ultimis aliquot annis stomachi imbecillitatem familiares morbos habuit. Ad extremum carbunculo inter scapulos enato extinctus est, annum agens quinquagesimum octavum, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, VI Cal. septembris.

Aepitaphium eiusdem

Petro Roma suo gaudet, Cracovia Petro
 Non minus exultat. Nomine namque parens.
 Una nocte suum ter prodidit ille Magistrum,
 Iste suo semper fidus erat domino.
 Ambo pontifices: Romanis ille, Polonis
 Hic preest. Clarum scandit uterque polum.
 Martirio ille, fide hic certant. Sed Sarmata cedit
 Romano, sedeat quod pociore loco.

Bartholomeus Siekierzeczki
 curie prefati olim r-mi d-ni archiepi.
 notarius manu propria subscripsit.

KAROL GÓRSKI

ZAGINIONE ŹRÓDŁO – RĘKOPIS AKT KAPITULNYCH
 ZGROMADZENIA XX. MARIANÓW Z LAT 1670–1767

Konieczną jest rzeczą, by archiwa kościelne posiadały dokładne katalogi i by zbiory nie wędrowały po prywatnych osobach, gdyż w ten sposób ulegają one zatracie. Publikujemy tu dane dotyczące takiego właśnie źródła, które w tej chwili należy uważać za zaginione.

Źródło to miałem w ręku przez 48 godzin i sporządziłem jego opis wedle zasad obowiązujących. Opis taki dla źródła nowożytnego obejmować powinien: 1) określenie materiału (papier), wymiary w centymetrach; 2) opis oprawy, o ile możności z podaniem charakteru (deska, tkanina, skóra, barwa jej, ozdoby); 3) opis zapisek i notatek na oprawie i poszczególnych kartach księgi; jeśli tych notat jest niewiele, należy podać je in extenso, z zaznaczeniem, jaką ręką są pisane. Może tu wchodzić w grę ręką pisarzy księgi czy dokumentu, albo ręką jednego z właścicieli, który się podpisał, albo ręce nieznane; 4) wreszcie należy o ile możności dokładnie podać treść źródła tak, by czytelnik mógł się zorientować jaką wartość posiadają dla niego opisywane materiały. Przy szczegółowym opisie należy posługiwać się *Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.* (Wrocław 1953). Przy tran-

skrypcji tekstów staropolskich późniejszych niż wiek XVI należy trzymać się zasad również tam podanych. Odmienne zasady podał prof. Konrad Górski w swej instrukcji dla wydawania źródeł literackich i językowych. (*Sztuka edytorska. Zarys teorii*. Warszawa 1956). Zasady te stosowane są przez językoznawców, natomiast historycy trzymają się zasad prostszych. Nadmienić należy, że najgorzej postąpiłby ten, kto by szukał jakiejś drogi pośredniej między jedną a drugą instrukcją i uprawiał nowatorstwo na własną rękę. Instrukcje te bowiem wychodzą z odmiennych założeń, które jednak realizują konsekwentnie. Otóż przy wydawaniu źródeł najgorszym błędem jest brak konsekwencji, gdyż może to wprowadzić łatwo w błąd czytelnika. Trzeba więc obrać zasady instrukcji choćby mniej skomplikowanej, ale realizować je konsekwentnie.

Opis rękopisu

Rękopis ten stanowi własność St. J. Pietrzaka i ocalał w czasie wojny 1939—1945. Pochodzi on z jednego z klasztorów mariańskich a otrzymał go posiadacz od ks. Pielasińskiego, ostatniego marianina białego zmarłego w Górze Kalwarii w r. 1913. Od tego czasu znajdował się w posiadaniu St. J. Pietrzaka, gdzie jest obecnie — nie wiadomo.

Rękopis jest księgą formatu 18x30 cm. Papier o znaku wodnym wyrażającym prymitywnego dwugłowego orła. Oprawny jest w deski i skórę tłoczoną w ozdobne wzory, zamykany na dwie klamry. Stan rękopisu jest dobry, oprawa jest podniszczona. Na zewnątrz na oprawie po obu stronach widnieją ślady pieczęci w czerwonym laku wyobrażających godło zakonu. Zapewne księga była obwiązana sznurem i zapieczętowana. Na środku oprawy wytłoczony był w skórze, dziś częściowo zatarty, herb lub monogram, na którym przybito pieczęć lakową. Na werso oprawy od początku księgi wycięto w desce płytki prostokątny otwór, w którym na wosku przez papier wyciśnięto pieczęć z herbem zgromadzenia. Pieczęć owalna wyobraża tarczę, na której jest gołąb pokoju z gałązką oliwną. Nad tarczą korona, dokoła napis: „Congr. Imm. Concept. B. V. M. Clericoru. Marianoru. Defunc. Sufragan.“, przy czym słowo „sufragan“ umieszczone jest w drugim rzędzie. Dokoła na okładce ręka nowsza (St. J. Pietrzak?) umieściła napis: „Congregatio Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis Mariae Clericorum Marianorum Defuncti Sufragantium“. Po tym idą 4 karty nieliczbowane puste oraz ślady wycinania i wydzierania nieznacznej ilości kart; po czym następuje karta tytułowa nieliczbowana, której treść podana jest niżej. Zaczyna się od słów: „In nomine Domini Jesu Christi; Protocollum...“ etc. Tekst pisany jest kilku rękami. Ręka pierwsza zapisała początek do str. 45, potem od str. 55 do str. 134. Na str. 45 występuje ręka trzecia, niedbała i chwiejna, na str. 46—49 — ręka druga, która też od str. 134 do końca bodaj występuje. Poza tym w kilku miejscach dopiski przy osobach poczynił ołówkiem atramentowym St. J. Pietrzak (np. str. 261).

Rękopis zaczęto pisać, jak można sądzić ze słów tytułu, 13 maja 1705 r. w Puszczy Korabiewskiej, prowadzono go systematycznie do roku 1744, potem są tylko luźne notaty. Pisarze pozostali nieznanymi, byli to zapewne wyznaczeni zakonnicy. Księga posiada charakter kopii oficjalnej z oryginału, przy czym czyniono wstawki (np. str. 25). Przyczyna tego jest nieznaną. W tekście podano kursywą streszczenia i uwagi pochodzące od podpisanego.

Spis treści

Str. 1—2 *nlb.*

In Nomine Domini Jesu Christi.

Protocollum Ordinis Beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ Conceptionis Congregationis Poloniæ Defunctorum et Parochorum Suffragantium sub Regula Imitationis Decem Virtutum seu Decem Beneplacitorum B. Mariæ V. In quo origo, erectio, admissio, approbatio, legitimæ superiorum electiones, regula, statuta, ordinarium, fundationes ac insignes benefactores, nonnullaque alia scitu digna, ad consolationem huius congregationis rr. patrum ac fratrum futuramque et hanc perpetuam memoriam connotantur cum consensu et supplicatione totius congregationis per adm. reverendum patrem Joachimum a Sancta Anna præpositum generalem et adm. reverendum patrem Mansvetum Leporini Ordinis Minorum Reformatorem ex Majoris Poloniæ Provincia s. Antonii, protunc in hac congregatione magistrum novitiorum, philosophiæ ac theologiæ lectorem. Ad majorem Dei ter Optimi Maximi gloriam, Beatissimæ Immaculatæ Conceptæ Mariæ honorem, eiusque Divinissimi Sponsi nec non sanctorum eiusdem Sacratissimæ Virginis parentum Joachim et Annæ venerationem, anno virginei partus 1705, in Colle Mariano Eremi Corabieviensis, 13 mai.

Str. 1 — Prologus.

„ 3 — Liber primus: De origine et erectione huius congregationis.

„ 3 — Caput primum, in quo vita fundatoris Congregationis Poloniæ Ordinis Immaculatæ Conceptionis Beatæ Mariæ Virginis synoptice elucidatur.

„ 16 — Caput secundum, in quo origo fundationis ex manuscriptis venerabilis patris Stanisłai a Jesu Maria de verbo ad verbum continetur. Str. 17—18 *ustęp*: Ab hoc loco deest in originali usque ad hunc.

„ 22 — Caput tertium, in quo exprimitur ingressus in Eremum Corabieviensem eiusdem patris et alia reliqua cum visitatione per illustrissimum et reverendissimum dominum Stanisłaua Świącicki, episcopum Spigacensem et archidiaconum Warsaviensem postmodum episcopum Chelmensem et Culmensensem.

„ 25 — Caput quartum: Oratorium Beatæ Mariæ sine macula conceptæ in Eremo Corabieviensi et domus recollectionis clericorum eiusdem tituli. Hoc totum caput deest in originali.

- Str. 29 — Caput quintum: Decretum eligendi domus recollectionis cum cessione Kraiewsciana; str. 30 — Cesio Kraiewsciana; str. 31 — Decretum Consistorii Varsaviensis erigendae domus recollectionis 1674 die Veneris 15 iunii.
- „ 33 — Caput sextum, in quo iura continencia cum privilegio ser. regis Poloniae Joannis III et indulgentia Innocentii XI pro confraternitate fratrum et secularium alegantur ac in primis constitutio Regni. Str. 34 — Erectio clericorum Marianorum etc.; str. 39 — Privilegium a ser. rege Poloniae Joanne III etc.; str. 42 — Innocentius Papa XI etc.; str. 44 — Summarium inscriptionum seu perpetuitatis huius domus servientium. Od str. 45 *druga ręka*, str. 46—49 *inne ręce, ostatnia data 1739*. Str. 50—54 *wolne*.
- „ 55 — Caput septimum, in quo Caenaculi Domini iura, foundationes, erectiones ac privilegia continentur. Oblata privilegii una cum intromissione; str. 58 — Privilegium alterum... loci ordinarii ratione granicierum (*Stefana Wierzbowskiego*); str. 59 — Erectio eiusdem caenaculi (*Stefan Wierzbowski*). Str. 68 — Decretum approbationis erectionis cum caeteribus (*Stefan Wierzbowski, Mikołaj Popławski bp inflancki*); str. 76—80 *puste*; str. 81 — Domus Goslinensis sub titulo Matris Dolorosae novae foundationis cum iuribus et consensu ill. et rev. loci ordinarii (*Stefan Wierzbowski*); str. 82— Licentia celebrandi missas in nova ecclesia Goslinensi (*Stefan Wierzbowski*); str. 88 — Approbatio istius erectionis; str. 90 — Fundatio Goslinensis in Arce Cernensi anno 1699; str. 92 — Oblata testamenti ultimae voluntatis gen. Rongiuszówna seu Lasocka; str. 95 — Testament ichmościów panów Boruckich; str. 97 — Reemptio conventui Goslinensi per magn. Parisowa super summam 3000 flor. pol. in arce Cernensi anno 1711; gnosa Skrzypkowska conventui Goslinensi summam 600 flor. inscribit anno Domini 1709; str. 101—102 *puste*.
- „ 103 — Liber secundus: Causae et motiva certa egressus ven. patris Stanislai a Jesu Maria e Scholis Piis.
- „ 103 — Caput primum, in quo causae externae exprimuntur, quae ven. patrem Stanislaum a Jesu Maria a Scholis Piis protruserunt et ad petendam a simplicibus votis et iuramento perseverantiae absolutionem coegerunt, verbis ipsiusmet praedicti patris. Str. 104 — Causa prima odium; str. 112 — Causa secunda veteris observantiae relaxatio; str. 115 — Causa tertia charitas; str. 117 — Causa quarta impedimenta ingenii; str. 119 — Accedunt litterae commendatoriae a variis religionibus peregrinanti ven. patri Stanislao a Jesu Maria Romam. Protestatio Romam abeuntis; str. 120 — Causa Ro-

- manae peregrinationis eiusdem patris; str. 122 — Litterae commendatoriae Ordinis Eremitarum S. Augustini; str. 123 — Litterae commendatoriae Ordinis Camaldulensium S. Romualdi; str. 124 — Litterae commendatoriae Ordinis Praedicatorum S. Dominici; str. 125 — Litterae commendatoriae Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci. Testimonia innocentiae ven. patris Stanislai a Jesu Maria per varias a praelatis litteras ostenduntur (*prowincjał pijarów*); str. 126 — *Gembicki bp. płocki*; str. 127 — Testimonia tria ill. et rev. Nicolai Oborski suffraganei Crac.; str. 131 — Litterae commendatoriae ad nuntium apostolicum eiusdem suffraganei Cracoviensis; str. 132 — Gratia et protectio Congregationis Poloniae Immaculatae Conceptionis B. Virginis Mariae (*Stefan Wierzbowski*); str. 133 — Protectio eiusdem episcopi. *Odtąd inną ręką:*
- Str. 134 — Caput quintum, in quo confraternitates oblatae huic congregationis a variis religionibus describuntur; str. 134 — Confr. Ordinis Praedicatorum; str. 135 — Idem Ordinis Minorum; str. 136 — Idem Capucinorum S. Francisci; str. 136 — Idem Piarum Scholarum Matris Dei.
- „ 137 — Caput sextum, in quo incorporatio Minorum S. Francisci huius congregationis declaratur cum litteris commendatoriis ab Ordine Soc. Jesu.
- „ 140 — Liber tertius: De ultima admissione huius congregationis ad Ordinem Minorum, susceptione regulae Decem Beneplacitorum B. Mariae Virginis, approbatione et solemnī professione.
- „ 140 — Caput primum, in quo litterae supplicatoriae ill. praelatorum ad Beatissimum et Sedem Apostolicam pro approbatione huius congregationis elucidantur; litterae ep. Praemisliensis, supremi Regni Poloniae cancellarii (*Jerzy Albrecht Denhoff*); str. 141 — litterae suffraganei Posnaniensis (*1969 Hieronim Wierzbowski*); str. 143 — litterae ep. Praemisliensis ad card. Marescottum (*Jerzy Albrecht Denhoff*).
- „ 143 — Caput secundum, in quo litterae supplicatoriae ill. magnatum Regni Poloniae ad varios cardinales pro approbatione huius congregationis exponuntur. Litterae trinae palatini Ravenensis (*Aleks. Józef Żaluski 1699*); str. 145 — litterae binae cast. Iunivlad. (*Franciszek Grzybowski 1699*); str. 146 — litterae vexilliferis terrae Cernensis (*Stan. Grzybowski 1699*); litterae pincernae terrae Lucoviensis (*Jan Lasocki 1699*).
- „ 147 — Caput tertium, in quo admissio, approbatio, solemnī professio cum decreto nuntii apostolici declaratur (*Franc. Pignatelli*); str. 151 — Exarantur dubia humiliter exposita pro hac congregatione (*z powodu nadania reguły Dziesięciu cnót*

N. Maryi Panny zamiast reguły św. Augustyna, którą przedstawiono).

- Str. 152 — Caput quartum, in quo litterae commendatoriae emin. cardinalium ad nuntium apostolicum et archiep. Gnesn. pro hac congregatione explanantur (card. Maescottus, Barberinus, Coloredus, Sta Cruce, Radolovicus, Spada).
- „ 155 — Caput quintum, in quo litterae gratulatoriae rev. patris Caroli Francisci Varesii una cum litteris rev. patris generalis Scholarum Piarum continentur.
- „ 157 — Liber quartus: De capitulis huius congregationis et ordinationibus in ipsis factis.
- „ 159 — Caput primum (1685 dn. 14 czerwca w Kalwarii). Praecepta pro fratribus Marianis patris Stanisłai. Str. 160 — List o Stanisławu a Jesu Maria; str. 161 — Testamentum ven. patris Stanisłai a Jesu Maria.
- „ 163 — Caput secundum, in quo primum capitulum cum canonica electione novi superioris celebratur. Innotescentiae commissarii; str. 164 — Facultas indicendi capitulum et in eodem praesidendi; str. 165 — Capitulum et electio canonica declaratur (1702 dn. 22 października). *Listy i akty urzędowe komisarzy*; str. 170 — Synopsis regulae Imitationis Decem Virutum B. M. Virginis.
- „ 172 — Caput tertium, in quo secundum capitulum cum canonica electione secundi novi praepositi superioris celebratur. Facultas rev. commissarii generalis Ord. Minorum; str. 173 — Innotescentiae commissarii; str. 174 — Capitulum et electio canonica celebratur (1706 dn. 18 lutego w Goślinie); str. 182 — *Postanowienia*; str. 183 — *Pisma nuncjusza inne*; str. 185 — (*Kapituła czwarta 1712 dn. 6 listopada*); str. 187 — Pro quinto capitulo (1715 dn. 23 listopada w Górze Kalwarii); str. 193 — *Kapituła 1722 dn. 31 sierpnia*; str. 195 — *Statuty tej Kapituły*.
- „ 197 — Caput quartum, in quo annotantur varia instrumenta quae sunt Romae peracta ob certas domesticas dissensiones et ob congregationis huius Marianae dissipationem ad pacificandum et in novo statu firmandum per adm. rev. patrem Joachimum a S. Anna Primiam (?) patrem congregationis huius causae tunc in Urbe procuratorem. Deinde annotatur electio novi praepositi. Prologus. Str. 198 — *Supplex libellus porrectus Romae in capitulo generali*; str. 199 — *Breve Innocentego XIII z 1723 dn. 3 wrześnie*; str. 200 — *Incorporatio ad Ordinem Seraphicum 1723. Hoc loco imprimuntur copiae litterarum recomendatarum etc. oraz łaski i odpusty; poddanie Marianów Franciszkanom de Observatia 1691.*

- Str. 206 — Caput quintum, in quo celebratur capitulum et electio novi praepositi post obtentam approbationem statutorum a s. Sede Apostolica et exemptionem a directione loci ordinarii atque approbationem confirmationemque incorporationis et subiectionis Ordini Seraphico S. Patris Francisci (1725); str. 208 — Ab anno 1702 ad annum 1725 ordinationes; str. 213 — Capitulum (1725 dn. 15 lipca w Korabiewskim eremie).
- „ 216 — Caput sextum: Protocolli Ordinis Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae Congregationis Poloniae Defunctis et Parochis in cura animarum suffragantis, in quo inscribuntur acta capituli in domo Goslinensi sub die 14 junii A. D. 1726 celebrati praesente et sub praesidentia adm. rev. patris Antonii Rudzieński S. T. L., gwardiani Albae Ducalis, commissarii et visitatoris generalis; str. 218 — Sessiones capitulares et acta capituli Goslinensis A. D. 1728 mense 9 junii; str. 219 — Constitutiones etc.
- „ 223 — Caput septimum: Protocolli Ordinis Immaculatae Conceptionis B. M. V... Acta capituli in conventu eremi Corabievien-sis sub die 14 junii A. D. 1731... sub praesidentia Rochi Chelchowski definitoris provinciae etc.
- „ 228 — Caput octavum: Protocolli Ordinis Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae... Acta capituli in conventu eremi Corabievien-sis sub die 5 julii A. D. 1734... sub praesidentia... Rochi Chelchowski Ordinis Minorum S. Francisci Reformatorum prov. Maioris Poloniae S. T. L. et definitoris eiusdem provin-ciae...
- „ 233 — Caput nonum, in quo inscribuntur acta capituli anni 1737 (11 grudnia); str. 237 — *Uchwały*; str. 244 — *Sprawa przywileju szkaplerza otrzym. 1739 r.*
- „ 245 — Caput decimum, in quo inscribuntur acta capituli anni 1741 (6 sierpnia); str. 249 — *Uchwały*.
- „ 257 — Caput undecimum, in quo inscribuntur acta capituli celebra-ti A. D. 1744 (1 listopada); str. 258 — *Uchwały*.
- „ 266 — *wolna nlb.*; str. 267—268 nlb. — Notata quaedam de funda-tione Skurzecensi; *następnie 66 kart nlb. pustych*; *po czym na 2 stronach — Przywilej królewski klasztoru mariampol-skiego Augusta III z r. 1759 dn. 12 marca, po polsku*; *potem 159 kart nieliczbowanych*; *po czym na 3 kartach (5 stron) list Rocha Chelchowskiego wizytatora Marianów z dn. 24 maja 1731 oraz list o. Bernarda od św. Mikołaja generała Zako-nu Marianów z dn. 12 maja 1732, oba łacińskie*; *następnie — Notata quorundam memorabilium in Ordine nostro Mariano. Kopie listu z Portugalii pisanego roku 1767 dnia 29 listopada (po polsku, o cudach o. Kazimierza Wyszyńskiego). Potem do końca księgi następuje 55 kart nieliczbowanych pustych.*